ФУНКЦЫІ ГРАФІЧНЫХ СРОДКАЎ У ПАЭТЫЧНЫХ ТЭКСТАХ АЛЕСЯ РАЗАНАВА

В. А. Данько

Установа адукацыіі «Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт», г. Мінск

Навуковы кіраўнік В. У. Русак, канд. філал. навук, дацэнт

Экспрэсіўнасць як камунікатыўная якасць мае моўныя (лінгвістычныя) і пазамоўныя (экстралінгвістычныя) спосабы рэалізацыі. У пісьмовым маўленні крыніцай выразнасці, сродкам экцэнтуацыі ўвагі чытача на пэўным моманце можа выступаць графічнае афармленне. У апошні час некаторыя даследчыкі нават характарызуюць тэкст «як прасторавае графічнае рашэнне» [1], [5]. І сапраўды, у вершаваных творах многіх сучасных пісьменнікаў можна заўважыць прыклады новага графічнага афармлення тэксту, арыгінальна выкарыстаныя традыцыйныя графічныя сродкі, а таксама адступленні ад графічнай нормы набываюць новы сэнс і становяцца раўнапраўнымі элементамі выказвання.

Мэта нашага даследавання заключалася ў аналізе графічных сродкаў экспрэсіі ў вершах паэта-наватара, эксперыментатара Алеся Разанава. Прадметам даследавання сталі паэтычныя тэксты са зборнікаў розных гадоў выдання, а іменна «Назаўжды» (1974), «Шлях-360» (1981), «Рэчаіснасць» (1998).

У паэтычных творах з названых зборнікаў звяртае на сябе ўвагу такі графічны сродак акцэнтуацыі, як «**лесвіца слоў**»:

Чатыры крокі па кватэры:
праз ноч,
          няўтульнасць,
                    забыцце («*Адкрыцце*»);
аддаць усе, усе аддаць
і – неістотнаму самому –
хадзіць,
          смяяцца,
                    уздыхаць («*Шчасце*»);
Паўстань,
          распніся,
                    уваскрэсні
і немагчымае зрабі! («*Немагчымае*»).

Вынясенне слоў у асобныя радкі і размяшчэнне іх у выглядзе лесвіцы выкарыстоўваецца з прагматычнай мэтай: графічнае афармленне запавольвае тэмп, падказвае чытачу інтанацыю, з якой павінны быць агучаны вылучаныя паэтам словы.

Як правіла, А. Разанаў афармляе ў выглядзе лесвіцы аднародныя члены сказа:

Не адступаючы ні разу,
твары,
высноўвай
і палай!.. («*Немагчымае*»);
Распрастаешся ты на доле
па жыцці,
па бядзе,
па вайне… («*Балада пратэсту*»);
Людзі,
аблокі,
дрэвы,
з якімі ў мінулым растаўся («*Пунціры*»).

Аднак сустракаюцца прыклады, дзе ў выглядзе лесвіцы аформлены канструкцыі, члены якіх звязаны падпарадкавальнымі адносінамі:

Конаўку несла з вадою –
рукі
апалі
ў млосці («*Балада прыкметы*»).

У гэтым прыкладзе паўзы, якія ўзнікаюць паміж кампанентамі сказа, вынесенымі ў асобныя радкі, запавольваюць маўленне і тым самым дазваляюць аўтару перадаць эмацыянальны стан дзяўчыны, якая даведалася пра смерць каханага.

У некаторых выпадках лесвіца слоў спалучаецца са шматкроп'ем пасля кожнага слова, што, безумоўна, яшчэ больш экспрэсівізуе маўленне:

Аблога…
Крокі…
Ляск…
Прыцемненыя сцены («*Арышт Кастуся Каліноўскага*»);
вышэй?.. ніжэй?.. –
узняцца альбо ўпасці
мая…
ува мне…
са мною…
вышыня («*Пунціры*»).

Яшчэ адзін часты графічны сродак вылучэння і падкрэслівання асобных адрэзкаў звязнага маўлення ў А. Разанава – **вялікі міжрадковы інтэрвал**. Для таго каб засяродзіць увагу чытача на пэўнах словах, спалучэннях, фразах, аўтар размяшчае іх праз павялічаны міжрадковы інтэрвал, нібыта адрываючы ад астатняга тэксту:

Цяпер сцеражыся,
Каб не памерці
Раптам («*Гліна*»);
Імя,
Што прыйшло ад цябе,
Каб весці
Цяпер да цябе:

Усяслаў Чарадзей («*Усяслаў Чарадзей*»);
Памяць,
Якая нікому ўжо не належыць,
Але якой належаць

Усе («*Гліна*»).

У прааналізаваных творах А. Разанава назіраецца несістэмнае напісанне ў пачатку паэтычных радкоў **вялікай літары**. Так, ва ўсіх творах са зборніка «Назаўжды», у многіх творах са зборніка «Шлях-360», а таксама ў пункцірах са зборніка «Рэчаіснасць» аўтар адыходзіць ад традыцыйнага напісання першага слова паэтычнага радка з вялікай літары. Магчыма, пры напісанні вялікай літары ў пачатку кожнага радка тэксты набылі б звычайнае афармленне. Пазбягаючы традыцыйнасці запісу, аўтар не проста прэтэндуе на арыгінальнасць, але і мяркуе, што чытач убачыць і адчуе нявыказаны сэнс незвычайна пададзеных радкоў:

Калі мы проста былі знаёмыя –
было ўсе проста:
сустракаліся, як давядзецца,
гаварылі, што давядзецца,
так, пра клопат, пра дом, пра дарогу…
(*Калі мы проста былі знаёмыя…*);
Надломы – не яму надломы,
пярун – гэта не яму.
Ўздымацца дрэву маладому,
мацнець
праз лета і зіму («*Запавет*»).

Сустракаюцца ў прааналізаваных творах выпадкі, дзе графічным сродкам экспрэсіі выступае напісанне слоў (спалучэнняў, фраз) **прапіснымі літарамі** ў кантэксце радковых літар:

Што
ў гарачым
лісці
лікуе?!.
ТЫ НАЗВАЛАСЯ АМЯЛА...(«*Паэма гарачага лісця*»).

Словы (сказы, радкі), напісаныя вялікімі літарамі, успрымаюцца не толькі як эмацыянальна афарбаваныя, але і як носьбіты дадатковага сэнсу, спецыфічныя ўказальнікі наяўнасці імпліцытнай інфармацыі.

Дастаткова часта А. Разанаў выдзяляе словы, важныя для разумення кантэксту, пры дапамозе **разрадкі** (прабелаў паміж літарамі):

Калі я ўзыходзіў на вежу – в е ж а ю разважаў,
Калі ішоў па дарозе – д а р о г а ю бачыў...(«*Зоркі*»);
Так учынілася
І хіба
Можа ўчыніцца
Інакш т а к о е ? («*Усяслаў Чарадзей*»).

З экспрэсіўна-вылучальнай функцыяй у аўтарскім кантэксце выкарыстоўваецца таксама **курсіўны** і **тлусты шрыфт**:

Ачнуўся я…
Мне чуўся ціхі звон…
Я прахапіўся:
гэта быў *мой* горад,
далекі горад…(«*Першая паэма шляху*»);
Зблiжэння спробы…
І абаім нам кожны міг,
Наступны міг — міг **да асобы** («*Яшчэ ніхто*»).

Праведзенае даследаванне пацвердзіла тэзіс, што на візуальнае ўспрыняцце значны адбітак накладвае форма пададзенага матэрыялу. У паэтычным кантэксце А. Разанава выкарыстоўваюцца разнастайныя графічныя сродкі («лесвіца слоў», вялікі міжрадковы інтэрвал на фоне інтэрвала звычайнага памеру, напісанні слоў (спалучэнняў, фраз) прапіснымі літарамі ў кантэксце радковых літар, разрадка, курсіў, тлусты шрыфт), якія, па-першае, дазваляюць падкрэсліць рытміка-меладычны тып вымаўлення, а па-другое, перадаюць эмацыянальна-экспрэсіўныя адценні аўтарскага паведамлення.

Л і т а р а т у р а

1. Дудаков-Кашуро, К. В. Экспериментальная поэзия в западноевропейских экспериментальных течениях начала XX века: футуризм и дадаизм / К. В. Дудаков-Кашуро. – Одесса, 2003. – 128 с.